

УДК 336.1

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-04

Ганзюк С. М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське, Україна

ORCID: 0000-0001-7859-4708

e-mail: svetlanaganzyuk@gmail.com

Драй О. О., магістр кафедри фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське, Україна

ORCID: 0009-0003-6412-6147

e-mail: odrai777@gmail.com

Загрози фінансовій безпеці України

Анотація. У статті визначено сутність фінансової безпеки країни. Проаналізовано зміни індикаторів фінансової безпеки країни за період до та після початку повномасштабного вторгнення російської федерації. Визначено небезпечні зони та загрози фінансовій безпеці держави: боргове навантаження на державний бюджет, рівень інфляції, кредитування банками реального сектору економіки, залежність банківської системи від іноземного капіталу та рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі банків. Здійснено прогноз індикаторів фінансової безпеки, що опинилися в критичній зоні, на наступний рік із використанням інструментів аналітичного вирівнювання динамічного ряду. Запропоновано впровадження трансформаційних заходів, які б враховували зміни, що відбуваються на ринку фінансових послуг, та врегульовували б нормативно-правове поле щодо фінансової безпеки й деталізації загроз, які виникли під час дії воєнного стану в країні.

Ключові слова: фінансова безпека; індикатори фінансової безпеки; загрози фінансовій безпеці; аналіз.

Svitlana Hanzhiuk, Ph. D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Accounting, Dniprovsky State Technical University, Kamianske, Ukraine

Oleksandr Drai, Master of Finance and Accounting Department, Dniprovsky State Technical University, Kamianske, Ukraine

Threats to the Financial Security of Ukraine

Abstract. Introduction. In the conditions of deepening financial instability of our country, increasing threats to all levels of security, it is important to constantly analyze the values of the main indicators of the country's financial security and identify potential threats, since in order to implement effective mechanisms for stabilizing the financial system, it is necessary to dynamically assess the most dangerous risks for its functioning.

Purpose. The purpose of the study is to identify and analyze potential threats to the country's financial security before and after a full-scale invasion of the Russian Federation through a system of indicators.

Results. Based on the analysis of changes in the country's financial security indicators for the period before and after the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, dangerous zones and threats to the state's financial security were identified: the debt burden on the state budget, the level of inflation, lending by banks to the real sector of the economy, the dependence of the banking system on foreign capital and the level doubtful debt in the credit portfolio of banks. The situation is related to a full-scale war and forces Ukraine to build up debt to finance hostilities and solve important social issues in conditions of uncertainty, which in the long run, without the possibility of debt cancellation, will have a disincentive effect on the economy. The safe zone includes the share of domestic state loan bonds and international reserves. The forecast of indicators of financial security that were in the critical zone for 2023, using analytical alignment of the dynamic series, demonstrated the deterioration of the values of these indicators.

Conclusions. 2022 is expected to be a critical year for most indicators of the country's financial security. It is proposed to implement transformational measures that would take into account the changes taking place in the market of financial services due to the emergence of problems, first of all, resource provision. It is recommended to regulate the regulatory and legal field regarding financial security during martial law and detailing the threats that arose during the war.

Keywords: financial security; indicators of financial security; threats to financial security; analysis.

JEL Classification: C61; G18.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація та військова агресія російської федерації породжують нові виклики для національної безпеки України, особливо для її фінансової складової. В умовах

поглиблення фінансової нестабільності нашої країни, посилення загроз для усіх рівнів безпеки важливо постійно аналізувати значення основних індикаторів фінансової безпеки країни та виявляти

¹Стаття надійшла до редакції: 20.04.2023

Received: 20 April 2023

потенційні загрози, оскільки задля впровадження дієвих механізмів стабілізації фінансової системи потрібно в динаміці оцінювати найнебезпечніші ризики для її функціонування. Оцінка та контроль кризових ситуацій у фінансовій сфері, пов'язані з виявленням та аналізом потенційних загроз фінансовій безпеці держави, і обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання фінансової безпеки країни все частіше привертає увагу вітчизняних і закордонних науковців. Так, дослідженню складників фінансової безпеки країни присвячені праці О. Барановського, А. Гальчинського, В. Котковського, А. Кулінської, О. Кузенко, А. Лазарева [6], І. Лукінова, А. Марина [4], О. Мелих та ін. Серед закордонних дослідників слід виділити роботи В. Аллена, Ш. Бланкарта, Л. Соломона [5], Г. Костера й М. Шлезінгера. Функціонування фінансової системи та, відповідно, ключових результатів її реалізації не є статичним процесом, а тому моніторинг показників фінансової безпеки країни та перегляд реальних загроз є безперервним та важливим процесом. Аналіз показників фінансової безпеки на рівні країни залишається актуальним, особливо в сьогоденних умовах невизначеності.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є виявлення та аналіз потенційних загроз фінансовій безпеці країни до та після повномасштабного вторгнення російської федерації через систему індикаторів.

Основні результати дослідження. Своєчасне виявлення загроз на фінансовому ринку є одним з найбільш важливих чинників фінансової стійкості національної економічної системи. Це зумовлює необхідність постійного фінансового моніторингу ситуації на ринку. Фінансова безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки країни, вона є своєрідним індикатором і критерієм ефективності діяльності фінансової системи держави. Без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед Україною, особливо в складних невизначених умовах функціонування [1].

За визначенням Р. Дацків [2], під загальною безпекою слід розуміти задоволення таких потреб як існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток. У своїй праці науковець А. Камінський [3] безпеку характеризує як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ці визначення є багатоплановими й містять основні методологічні засади сутності та цілей управління фінансовою безпекою держави. Так, на думку А.

Марини [4], фінансова безпека держави направлена на захист інтересів суб'єктів фінансової системи та сприяння сталому розвитку ринку фінансових послуг й інституцій держави. Соломон Д. Льюїс [5] зазначає, що фінансова безпека в країні досягається за умови наявності у населення та юридичних осіб достатнього обсягу фінансових ресурсів для максимального рівня задоволення їх потреб, що призводить до стійкого розвитку фінансової системи держави.

Ми погоджуємось із поглядом Лазарева А. [6], що підґрунтям фінансової безпеки є насамперед ефективність, незалежність та конкурентоспроможність фінансової системи. Отже, фінансова безпека держави – це такий стан фінансової системи, який характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечення захисту національних фінансових інтересів, достатнього обсягу фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання та населення, та, в цілому, ефективного функціонування національної економічної системи. Фінансова безпека учасників фінансового ринку визначається комплексом заходів щодо систематичного контролю їх зовнішнього та внутрішнього середовища з метою виявлення та оцінки дії дестабілізуючих факторів і загроз їх нормальному функціонуванню. Основними сферами, на які впливає фінансова безпека держави згідно [7] є бюджетна сфера, грошово-кредитна сфера, сфера страхування, небанківські фінансові послуги та фондовий ринок.

Стан фінансової безпеки країни завжди характеризується певним набором показників, кожен з яких має своє граничне (найменше чи найбільше) значення, яке встановлено залежно від стану економічного розвитку країни. Відхилення фактичного значення від нормативного свідчать про необхідність профілактики або усунення причин, що їх зумовлюють. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [8], до індикаторів фінансової безпеки України входять шість груп показників: банківська система, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, та грошово-кредитна безпека. Проаналізуємо потенційні загрози фінансовій безпеці Україні в динаміці за три останні роки за певним набором показників, індикатори та порогові значення яких, згідно з вищезазначеними методичними рекомендаціями [8], представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 Індикатори фінансової безпеки України та їх порогові значення

Проблеми, наявні та потенційно можливі загрози фінансовій безпеці України	Індикатори та їх порогові значення
Боргове навантаження на державний бюджет	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, % (не більше 60)
Рівень регулювання цін, цінові диспропорції	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), % (не більше 107)
Обмеженість переліку боргових інструментів, що використовуються у практиці державного запозичення	Частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу, % (не менше 70)
Забезпечення міжнародними резервами, стан неофіційної доларизації в Україні	Відношення міжнародних резервів до ВВП, % (на менш як 8)
Залежність вітчизняної банківської системи від іноземного капіталу	Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу, % (не більше 30)
Ризикова кредитна політика	Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, % (не більше 10)
Рівень кредитоспроможності підприємств реального сектору економіки	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (не менше 30)

Джерело: сформовано авторами на основі даних [8]

Розраховані автором індикатори фінансової безпеки України за період 2020-2022 рр. за даними [9, 10] демонструє таблиця 2.

Дані показників стану фінансової безпеки (табл. 2) демонструють, що у зоні небезпеки за результатами 2022 року знаходяться п'ять з обраних для аналізу індикаторів.

Таблиця 2 Динаміка зміни індикаторів фінансової безпеки України до та після повномасштабного вторгнення, %

Індикатори	Роки			Зміна 2022/2020, %	Зона безпеки/ небезпеки у 2022 р.
	2020	2021	2022		
Боргове навантаження на державний бюджет (не > 60 %)	60,80	48,90	82,60	21,80	небезпечна зона
Рівень регулювання цін, цінові диспропорції (не > 107 %)	105,00	110,00	126,60	21,60	небезпечна зона
Частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу, (не менше 70%)	99,80	99,80	99,9	0,10	безпечна зона
Забезпечення міжнародними резервами (не <8%)	18,70	15,50	20,5	1,80	безпечна зона
Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу (не > 30 %)	37,04	36,36	33,96	-3,08	небезпечна зона
Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі (не більше 10%)	37,80	27,20	38,10	0,30	небезпечна зона
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (не менше 30)	23,00	19,50	21,00	-2,00	небезпечна зона

Джерело: розраховано авторами за [9, 10]

Так, динаміка зміни відношення обсягу державного та гарантованого боргу до обсягу ВВП як одного з основних індикаторів боргового навантаження на державний бюджет в системі фінансової безпеки України демонструє, що попри те, що у 2021 році значення досліджуваного індикатора знаходилося в зоні оптимальних значень (48,9%), у 2022 році його

значення значно перевищило порогове у 60% та становило 82,6%; за період 2020-2022 років цей показник збільшився на 21,8%.

Зрозуміло, що дана ситуація пов'язана з повномасштабною війною та змушує Україну нарощувати заборгованість задля фінансування бойових дій та розв'язання важливих соціальних

питань в умовах невизначеності, що в перспективі без можливості списання боргів матиме дестимулюючий вплив на економіку.

Зміна рівня інфляції демонструє негативну тенденцію до зростання зі 105,0% у 2020 році до 126,6% у 2022 році. Прискорення інфляції у 2022 році насамперед пов'язане із наслідками повномасштабної військової агресії росії, серед яких: руйнування підприємств та інфраструктури, порушення виробництва та ланцюгів постачання, зростання виробничих витрат бізнесу, ситуативний ажіотажний попит на окремі товари та послуги. До непрямих наслідків війни можна віднести курсові ефекти та погіршення упродовж року очікувань населення та бізнесу.

Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу за аналізований період має позитивну тенденцію до зниження. Так, за період з 2020 по 2022 роки частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу зменшилась на 3,1%, але все ще перевищує порогове значення на 3,96 %. Динаміка

зміни рівня сумнівної заборгованості у кредитному портфелі дає змогу визначити рівень кредитного ризику. За період з 2020 по 2022 роки частка непрацюючих кредитів (NPL) в цілому зросла на 0,3% та значно перевищила порогове значення на кінець 2022 року (28,1%), яке становить не більше 10%. Таким чином, рівень кредитного ризику позичальників залишається дуже високим.

Обсяги кредитування банками реального сектору економіки мають негативну тенденцію до зменшення. За досліджуваний період з 2020 по 2022 роки загальне зменшення становило 2%, попри те, що у 2022 році порівняно з 2021 роком відбулося зростання на 1,5%. Рівень даного індикатора знаходився в критичній зоні, перевищуючи порогове значення (не менше 30%) в середньому на 8,8%. Отже, кредитування реального сектору економіки виявляється недостатнім як до повномасштабного вторгнення, так і після його початку. На рисунку 1 зображено зони потенційних загроз для фінансової безпеки країни за результатами 2022 року.

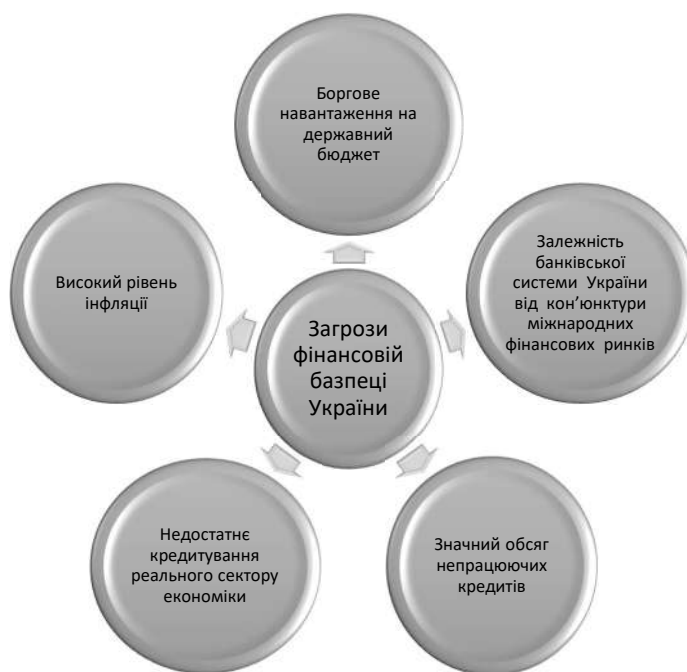

Рисунок 1 - Загрози фінансовій безпеці України за результатами 2022 року

Джерело: розроблено авторами

До індикаторів, що знаходяться в безпечній зоні для фінансової системи країни відносяться частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу та забезпеченість міжнародними резервами. Так, частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу в досліджуваному періоді була майже не змінна впродовж 2020-2021 рр. на рівні 99,8% й збільшившись на 0,1% у 2022 році. Значення досліджуваного індикатору знаходилося в зоні оптимальних значень протягом періоду дослідження. Станом на сьогодні на

борговому сегменті фондового ринку домінуючим інструментом залишаються облігації внутрішньої державної позики.

Відношення міжнародних резервів до рівня ВВП демонструє час, протягом якого країна може нормально існувати за повністю непрацюючої національної економіки, забезпечуючи стабільний рівень життя. Аналіз індикатору забезпечення міжнародними резервами, порогове значення якого складає не менше 8%, показав незважаючи ні на що

позитивну тенденцію до зростання за три роки на 1,8%. Станом на початок 2023 року міжнародні резерви України становили 28,5 млрд дол. США.

Далі здійснимо прогнозування значень індикаторів фінансової безпеки, які знаходяться в небезпечній зоні, на 2023 рік на основі вже розрахованих індикаторів (з використанням можливостей MS Excel). У процесі визначення загальної тенденції щодо зміни рівнів динамічного ряду в часі використовуємо аналітичне вирівнювання динамічного ряду. Під час аналітичного узгодження фактичні значення показників фінансової безпеки України, тобто Y, замінюються на розраховані на основі певних функцій

залежно від попереднього аналізу вихідних даних, а саме: характер його динаміки - рівняння тренду, значення. Якщо прирости відносно стабільні, то доцільно використовувати лінійну функцію. Якщо прирости в рядах динаміки нестабільні, характеризуються тенденцією до зростання або спаду, то вирівнювання необхідно проводити за допомогою таких функцій, як: поліноміальна, експоненційна, ступенева або логарифмічна. Для оцінки адекватності кожного з рівнянь, розраховуємо коефіцієнти апроксимації (R2). Результати виконаного аналітичного вирівнювання наведені в таблиці 3.

Таблиця 3 Результат вирівнювання за аналітичними функціями

Показник (фактор)	Вид апроксимації	Прогнозна модель	R2
Боргове навантаження на державний бюджет	Експоненційна	$y = 46,095e^{0,1532x}$	0,4504
Рівень інфляції	Лінійна	$y = 10,8x + 92,267$	0,9123
Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу	Лінійна	$y = -1,54x + 38,867$	0,9058
Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі	Логарифмічна	$y = -1,403\ln(x) + 35,205$	0,4158
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки	Логарифмічна	$y = -2,168\ln(x) + 22,462$	0,4706

Джерело: розроблено авторами

На рисунку 2 наочно зображено зміни індикаторів, що опинилися в зоні небезпеки для фінансової системи країни з прогноною лінією тренду на 2023 рік.

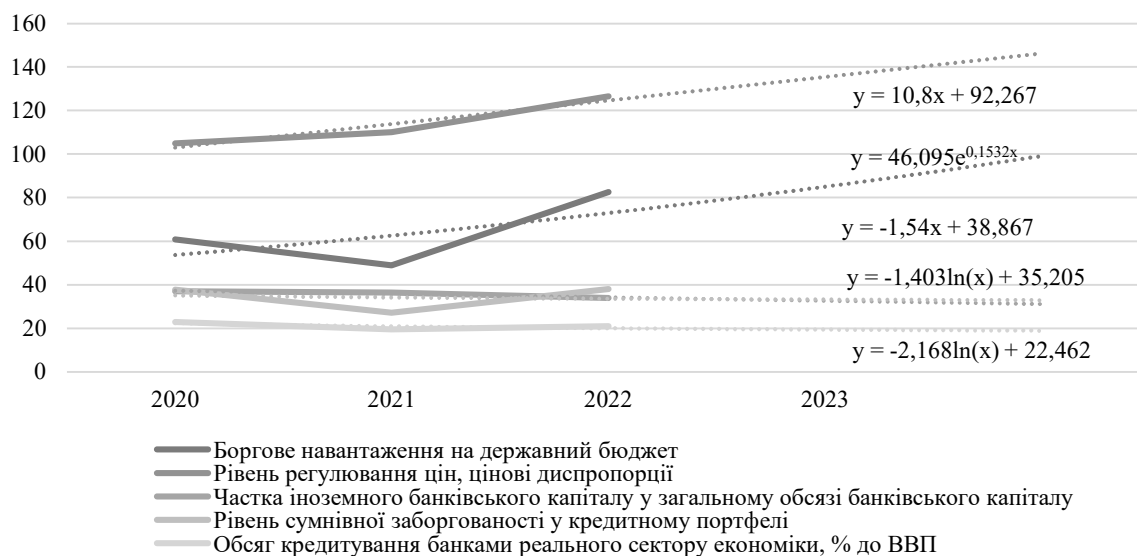

Рисунок 2 – Динаміка зміни індикаторів фінансової безпеки України, 2020-2023 рр.

Джерело: розроблено авторами

Висновки. Стан фінансової безпеки України погіршується, всього два з наведених індикаторів не перевищують порогові значення, всі інші мають тенденцію до погіршення, в тому числі за прогнозними значеннями 2023 року.

Очікувано 2022 рік став роком з найгіршими значеннями індикаторів фінансової безпеки. Зрозуміло, що в умовах нестабільної ситуації в країні, страшних воєнних дій та з невизначеними термінами їх завершення дуже важко оцінювати та прогнозувати всі масштаби й наслідки для фінансової системи України. Забезпечення фінансової безпеки країни під час воєнного стану вимагає як від суб'єктів господарювання, так і з боку державних регуляторів якісних трансформаційних заходів. Це пов'язано зі змінами, які відбуваються на ринку фінансових послуг

через виникнення проблем із ресурсним забезпеченням. На сьогодні потрібно розробити нову систему фінансової безпеки України, яка б врегулювала нормативно-правове поле щодо фінансової безпеки під час воєнного стану та деталізації загроз, які виникли під час воєнної агресії РФ.

Важливе значення в умовах війни має оперативне виявлення загроз фінансовій безпеці України, що дозволять мінімізувати при неможливості нейтралізувати їх за умови розроблення дієвих практичних заходів та проведення виваженої політики щодо забезпечення фінансової стійкості. Проте, головним важелем забезпечення фінансової безпеки країни та національної безпеки в цілому є найскоріша перемога України.

Література:

1. Субботович Ю., Антропова О. Індикатори фінансової безпеки України. *Світ фінансів*. 2013. № 2. С. 144-151.
2. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7 (37). С. 143-153.
3. Камінський А. Вступ до міжнародних відносин. Львів: Світ, 1995. 143 с.
4. Марина А. Фінансова безпека країни в умовах фінансової інтеграції: концептуальні положення. *Вісник Одеського національного університету*. Економіка. 2013. Т. 18, Вип. 2(1). С. 22-25.
5. Lewis D. Solomon. Financial security & personal wealth. Transaction Publishers, 2005. 249 p.
6. Лазарева А. Фінансова безпека країни: загрози та основні напрями зміщення. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 27. С. 88-94.
7. Барановський О. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: Київ. НТЕУ, 2004. 759 с.
8. Наказ 29.10.2013 № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 30.03.2023 р.).
9. Наглядова статистика НБУ: Національний Банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 28.03.2023).
10. Національні рахунки: Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 31.03.2023).
11. Куницька-Іляш М. Фінансова безпека стратегічних галузей національної економіки: змістова декомпозиція та витоки методології аналізування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 1. С. 195-200
12. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 77. № 4. С. 138-147.

References:

1. Subbotovych, Yu. & Antropova, O. (2013). Indicators of financial security of Ukraine. *The world of finance*, 2, 144-151 [in Ukrainian].
2. Datskiv, R. (2004). Economic security in the global dimension. *Actual problems of the economy*. 2004. 7 (37),143-153 [in Ukrainian].
3. Kaminsky, A. (1995). Introduction to international relations. Lviv: Svit [in Ukrainian].
4. Maryna, A. (2013). Financial security of the country in the conditions of financial integration: conceptual provisions. *Bulletin of Odessa National University. Economy*. 18, 2(1), 22-25. [in Ukrainian].
5. Lewis, D. (2005). Solomon. Financial security & personal wealth. Transaction Publishers [in English].
6. Lazareva, A. (2014). Financial security of the country: threats and main directions of displacement. *Bulletin of the Azov State Technical University. Series: Economic Sciences*, 27, 88-94 [in Ukrainian].
7. Baranovsky, O. (2004). Financial security in Ukraine (assessment methodology and mechanisms of provision). K.: NTEU [in Ukrainian].
8. Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine. (2013). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
9. NBU supervisory statistics: National Bank of Ukraine (2023). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> [in Ukrainian].
10. National accounts: State Statistics Service of Ukraine (2023). Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Kunytska-Ilyash, M. (2022) Financial security of strategic branches of the national economy: content decomposition and origins of analysis methodology. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 1, 195-200 [in Ukrainian].
12. Budnyk L., Ronska, O. & Lisetska, L. (2022). Financial security of the state under the conditions of marital state. *Galician economic journal*, 77, 4, 138-147 [in Ukrainian].

